

УДК 377.147.091

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник Герлянд Тетяна Миколаївна

Інститут професійно-технічної освіти НАПН України

(м. Київ)

ПРОЕКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЗАСОБАМИ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. В статті отражені основні положення контекстного навчання як інноваційної педагогічної технології. Розкриваються сутність, принципи і особливості використання контекстного навчання в сучасній професійній підготовці майбутніх кваліфікованих працівників. Обґрунтовані методологічні підходи цієї технології. Визначені переваги використання контекстного навчання в закладах професійно-технічної освіти. Охарактеризовані їх основні характеристики і особливості.

Ключеві слова: контекст, контекстне навчання, контекстний підхід, професійна діяльність, технологія.

Annotation. In article describes the main provisions of the context of learning as an innovative educational technology. The essence, principles and features of the use of contextual training in modern training of future skilled workers. The methodological approach of this technology. The advantages of using contextual learning in institutions of vocational education. Characterized by their basic characteristics and features.

Keywords: context, context learning, contextual approach, professional activity, technology.

Вступ. Стратегічними завданнями сучасної професійно-технічної освіти є підготовка компетентного фахівця, здатного ефективно діяти за межами проблемних ситуацій, розв'язуючи типові й проблемні завдання у

власній професійній діяльності. Перешкоджають цьому, зокрема, здебільшого абстрактний характер інформації, що пропонується учневі під час вивчення фахових дисциплін; традиційні технології навчання, спрямовані на сприймання, осмислення та запам'ятовування навчального матеріалу; відсутність систематичних міжпредметних зв'язків між загальноосвітніми та професійними дисциплінами.

В умовах переходу до нової моделі підготовки фахівця особливої актуальності набуває розробка інноваційних технологій навчання у професійно-технічній школі, орієнтованих на компетентністний підхід. До однієї з таких технологій відноситься контекстне навчання, яке проектує освітній процес у професійно-технічному навчальному закладі (ПТНЗ) як максимально наближений до майбутньої професії учнів. Основною характеристикою навчально-виробничого процесу контекстного типу, що реалізується за допомогою системи нових і традиційних форм і методів навчання у ПТНЗ, є моделювання на мові знакових засобів предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності особистості.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є висвітлення сутності, принципів та особливостей використання технології контекстного навчання в сучасному ПТНЗ при професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників.

Виклад основного матеріалу статті. Як було зазначено, основною характеристикою контекстного навчання є моделювання, але не тільки предметного, а й соціального змісту майбутньої професійної діяльності, яке реалізується на практиці за допомогою системи інноваційних форм і методів. Таке навчання надає цілісності, системної організованості, практичності й особистого переходу звичайної діяльності у професійну з відповідною зміною потреб і мотивів, цілей, вчинків особистості. Контекстне навчання забезпечує перехід, трансформацію пізнавального змісту від знання, що засвоюється, до практичних професійних вмінь й навичок.

Автором концепції контекстного навчання вважається А. Вербицький. Його наукова школа і на сьогодні активно займається цією проблематикою. Питання контекстного навчання розглядають та досліджують такі науковці, як Н. Бакшаєва, Г. Барська, Н. Борисова, Т. Дубовицька, М. Ільзова, В. Іщук, В. Кругликов, О. Ларіонова, І. Марчук, З. Юлдашев та багато інших.

Можна стверджувати, що контекстне навчання проектує освітній процес у ПТНЗ на мові знакових засобів зміст майбутньої професії. Виходячи з цього, А. Вербицький пропонує створити відповідні педагогічні умови для динамічного просування діяльності учня – від навчальної до професійної, тобто трансформації першої у другу з відповідною зміною потреб і мотивів, цілей, дій (вчинків), засобів, предмета і результату [2, с. 31].

Цим вченим також була запропонована динамічна модель руху діяльності учнів: від власне навчальної діяльності (наприклад, у формі лекцій) через квазіпрофесійну (ігрові форми) і навчально-професійну (науково-дослідна робота учнів: курсові та дипломні роботи, практика тощо) до власне майбутньої професійної діяльності.

Теорія технології контекстного навчання за А. Вербицьким базуються на трьох підструктурах: 1) теоретичному узагальненні різноманітного практичного досвіду інноваційного навчання; 2) розумінні смислового впливу предметного і соціального контекстів майбутньої професійної діяльності учня на процес та результати його навчальної діяльності; 3) діяльнісній теорії засвоєння соціального досвіду, розвиненій у вітчизняній психології [2, с. 19].

Основною характеристикою навчально-виробничого процесу контекстного типу є відтворення предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності через реальні професійні ситуації (ситуаційне навчання). Причому, моделюється не тільки предметний зміст професійної діяльності, але і її контекст, соціальний зміст [3, с. 23].

Основною структурною одиницею роботи учня і викладача стає не «часткове подання інформації», а ситуація предметної та соціальної невизначеності і суперечливості [5, с. 44]. Система проблемних ситуацій дозволяє розгорнути зміст навчання в динаміці і тим самим забезпечити об'єктивні передумови формування теоретичного і практичного професійного мислення (проблемне навчання). Учень засвоює предметний зміст (знання, вміння, навички, досвід професійної діяльності) і, займаючи певну позицію в системі взаємодії учасників освітнього процесу, слідує прийнятним нормам соціальних відносин і дій в тій мірі, в якій він тут активний і виховується як особистість (інтерактивне навчання).

Таким чином, динаміка руху учня з обраної професійної траєкторії розгортається від власне навчальної діяльності через квазіпрофесійну до навчально-професійної, передбачає вже науково-дослідну діяльність учня, результатом якої є матеріальний продукт – проект – у формі навчального проекту, курсової, дипломної або кваліфікаційної роботи (проектне навчання).

Отже, контекстне навчання, побудоване на основі діяльнісної моделі фахівця, забезпечує успішне формування професійних і особистісних якостей учнів. Тому вихідною позицією є побудова саме такої моделі фахівця, бо, виходячи з вимог компетентнісного підходу, вона повинна містити: ієрархічну систему компетентностей та компетенцій, які повинен набути випускник ПТНЗ: загальнопрофесійні – базові, предметні та інші спеціальні; динаміку їх придбання учнями через оволодіння базовими і спеціальними навчальними дисциплінами; рівні професійної компетентності.

Першою умовою формування компетентностей у майбутнього фахівця є створення комплексної моделі на основі державного освітнього стандарту спеціальності і визначення цілей і завдань навчальних дисциплін на її базі.

Другою умовою є розробка компетентнісно-орієнтованих програм курсів дисциплін, в яких: передбачено спеціальне формування компетентностей через визначення дидактичної мети, сформульованої

відповідно до функцій майбутньої професійної діяльності; передбачено, що кожен змістовий модуль буде забезпечувати приріст певної компетентності учня; відібрано зміст навчальних модулів, які є основою для формування компетентностей; визначено перелік компетентностей і компетенцій, які набувають учні через оволодіння кожним модулем; завдань, за допомогою яких це відбувається; кількість балів, які учень може отримати за виконання окремих завдань; поєднання традиційних та компетентнісно орієнтованих технологій навчання; враховані ідеї контекстного навчання; стандартизовано оцінювання результатів навчання, що базується на однозначних критеріях оцінки досягнень учнів в контексті специфіки їх майбутньої професійної діяльності та заходи підготовленості до неї.

Умова контекстного навчання, визначальна проблемність змісту навчання та процес його розгортання можливо реалізувати за допомогою проектування викладачем навчально-виробничого процесу ПТНЗ, що передбачає розробку змісту лекцій, завдань для самостійної роботи учнів, завдань, які вирішуються на практичних заняттях, навчальних проєктів тощо, проблемного характеру, з виконанням викладачем функцій розробника проблемних ситуацій, консультанта або експерта.

Під час лекцій та практичних занять відбувається власне навчальна діяльність учнів. Лекція повинна бути проблемною, наприклад, викладач формулює проблему, аналізує її з різних точок зору, але учень повинен самостійно визначитися з власною позицією.

Наступним кроком, під час самостійної роботи, є те, що учні складають порівняльну характеристику цих підходів і обґрунтовують найбільш ефективний, виходячи з власної точки зору; ілюструють його, вирішуючи конкретні ситуаційні задачі. За таких умов формується предметний контекст майбутньої професійної діяльності. Слід зазначити, що тут цілепокладання не обмежені завданнями засвоєння вже кимось здобутих знань і спробами їх запам'ятовування, а засвоєння набуває особистісний сенс з перспективою їх використання в майбутній професійній діяльності.

Як відмічає В. Іщук, контекстне навчання допомагає подолати суперечність «між індивідуальним характером навчальної роботи учня, його розвитком і колективним характером професійної діяльності, яка передбачає взаємодію та спілкування спеціалістів, особистий внесок кожного, досягнення колективних та суспільних цілей між виконавською позицією (...) в навчанні (виконує те, чого вимагає викладач) та ініціативною позицією майбутнього спеціаліста (у предметному та моральному відношенні) у трудовій діяльності» [3, с. 145].

Послідовне моделювання у навчальній діяльності учнів ПТНЗ цілісного змісту, форм і умов професійної діяльності можливо за допомогою методів навчання, що моделюють зміст майбутньої професійної діяльності. Провідна роль спільної діяльності, міжособистісної взаємодії та діалогічного спілкування суб'єктів навчального процесу (викладача і учнів між собою) реалізується за допомогою навчання в дискусії, рольових та імітаційних ігор тощо.

Під час практичного заняття учню надається можливість обґрунтування обраної позиції, він має можливість проілюструвати її на прикладі вирішення певної предметної або ситуаційної задачі. Відстоювання власної позиції передбачає дискусію, в якій опонентами є товариші по групі і викладач.

Практичні заняття повинні носити практико-орієнтований характер: учні не просто відтворюють знання, які отримані під час лекцій, а висловлюють власну позицію, моделюють діяльність фахівця під час ситуації, можливої в реальному професійному житті; здійснюють розбирання конкретних ситуацій, надають їм оцінку з різних позицій. Відзначимо, що розгортання змодельованої ситуації, є, в першу чергу, невизначеним і залежить від дій обох сторін, задіяних у певній ситуації; таким способом формується не тільки предметний, але й соціальний контекст майбутньої професійної діяльності.

Провідним видом діяльності на практичних заняттях є квазіпрофесійна діяльність, яка передбачає відтворення в аудиторних умовах умов і динаміки

реального виробничого процесу, відносин і дій людей, задіяних в ньому. Найбільш яскрава форма квазіпрофесійної діяльності – імітаційна, рольова гра. Тут вдало моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої праці, задається його контекст. Предметний її зміст у майбутнього кваліфікованого робітника проектується як конкретна система навчальних проблемних ситуацій, предметних і ситуаційних завдань, соціальний зміст втілюється в процес цієї підготовки за допомогою форм спільної діяльності цих робітників, які вимагають обліку особистості кожного, його інтересів, дотримання норм навчального та майбутнього професійного колективу.

Наступною умовою використання контекстної технології навчання є проектування навчальної діяльності учнів ПТНЗ як поетапної самостійної роботи, спрямованої на вирішення проблемних ситуацій в умовах групового діалогічного спілкування за безпосередньою участю викладача.

Самостійна, групова робота учнів над проблемою, її змістом, відбуваються в системі науково-дослідної роботи: у проектній діяльності, під час практики, написання курсової, дипломної або кваліфікаційної роботи. За цих умов здійснюється навчально-професійна діяльність, в якій контекст змісту навчання ніби «зливається» з професійною діяльністю. Беручи участь у наукових дослідженнях, учні, з одного боку, залишаються в позиції учнів, а з іншого – у творчій позиції – реально створюючи нові для них продукти. Ця діяльність мотивує учня до самостійного пошуку нових знань заради їх практичного застосування.

Поєднання пізнавального інтересу і позитивної мотивації, характерне для контекстного навчання, сприяє трансформації пізнавальних мотивів у професійні, що призводить до поступового перетворення навчальної діяльності в реальну предметну, після чого реалізується умова особистісного включення учня в ефективну реальну навчальну діяльність [1, с. 89].

Таким чином, формування компетентностей у майбутніх фахівців можливе за допомогою впровадження технології контекстного навчання за наступних умов:

– створення компетентнісної моделі майбутнього фахівця і визначення цілей і завдань навчальних курсів на її базі;

– розробки компетентнісно-орієнтованих програм курсів професійних дисциплін, де до кожного модуля представлений перелік компетентностей або компетенцій, що формуються за допомогою його вивчення;

– проектування викладачем навчального процесу, що передбачає розробку змісту лекцій, завдань для самостійної роботи учнів, завдань, що вирішуються на практичних заняттях, навчальних проектів тощо, що носять проблемний характер;

– використання методів навчання, що моделюють зміст майбутньої професійної діяльності: навчання в дискусії, рольові та імітаційні ігри тощо.

Як бачимо, проектування навчальної діяльності учнів як поетапної самостійної роботи, спрямованої на вирішення проблемних ситуацій відбувається в умовах групового діалогічного спілкування за участю викладача; особистісного включення учня в навчальну діяльність.

Висновки. Отже, суттєвою характеристикою контекстного навчання є моделювання за допомогою знакових засобів предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності. Тим самим у контекстному навчанні засобами знань (за знаковими системами) формуються контури цієї професійної реальності, а тому абстрактні педагогічні положення (знання, суперечності, закономірності, принципи), щільніше зближуються з реальним життям.

Вирішальною умовою реалізації технології контекстного навчання в сучасній професійній підготовці майбутніх фахівців у сучасних ПТНЗ є оволодіння ними інтерактивними методами. Сутність останніх полягає в системному включенні до процесу пізнання інтелектуальної, емоційної та практичної сфер особистості. Саме завдяки наближенню навчальної діяльності до професійної шляхом використання різноманітних проблемних та ігрових моделюючих ситуацій учень отримує змогу цілісно виявити власну активність та виробити практичні вміння й навички.

Інтеграція теорії контекстного навчання і методології компетентнісного підходу створюють контекстно-компетентнісний підхід до реформування сучасної професійно-технічної освіти.

Література:

1. Берман, И. М. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / И. М. Берман. – М.: Педагогика, 1995. – 336 с.

2. Вербицкий А. Новая образовательная парадигма и контекстное обучение: Монография. – М.: Исследовательский центр качества подготовки специалистов, 1999. – 120 с.

3. Іщук В.В. Використання контекстного навчання у професійній підготовці майбутніх учителів / В.В. Іщук // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 22 (257). – С. 141-148.

4. Постернак, Н. О. Освітні технології у вищих навчальних закладах освіти / Н. О. Постернак // Безпека життєдіяльності. 2005. – № 8. – С. 23-25.

5. Юлдашев З. Ю., Бобохуджаев Ш. И. Инновационные методы обучения: Особенности кейс-стади метода обучения и пути его практического использования – Ташкент : «IQTISODMOLIYA», 2006. – 88 с

References:

1. Berman, Y. M. Pedahohyka y prohressyvnyye tekhnolohyyu obuchenyuya / Y. M. Berman. – М.: Pedahohika, 1995. – 336 s.

2. Verbytskyuy A. Novaya obrazovatel'naya paradyhma y kontekstnoe obuchenye: Monohrafiyya. – М.: Yssledovatel'skiyy tsentr kachestva podhotovky spetsyalystov, 1999. – 120 s.

3. Ishchuk V.V. Vykorystannya kontekstnoho navchannya u profesiyniy pidhotovtsi maybutnikh uchyteliv / V.V. Ishchuk // Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. – 2012. – # 22 (257). – S. 141-148.

4. Posternak, N. O. Osvitni tekhnolohiyi u vyshchykh navchal'nykh zakladakh osvity / N. O. Posternak // Bezpeka zhyttyedyal'nosti. 2005. – # 8. – S. 23-25.

5. Yuldashev Z. Yu., Bobokhudzhaev Sh. Y. Ynnovatsyonnye metody obucheniya: Osobennosti keys-stady metoda obucheniya y puty ego prakticheskoho yspol'zovaniya – Tashkent : «IQTISODMOLIYA», 2006. – 88 s